

Berta Bojetu - Boeta

BESEDE IZ HIŠE
KARLS TEIN

Gospod, postavi hišo zraven moje, vse je tukaj, vsi zavrženi, pozabljeni, čudaki ...

O, norost, če te kdo vpraša po krajih, mu povej, da smo ostali v hiši ...

Ta hiša je nora.

Ta hiša je moja.

Berta Bojetu - Boeta (1946, Maribor–1997, Ljubljana)

Jožefina Berta Ana Bojetu se je rodila 1946. leta v Mariboru. Njeno otroštvo je bilo nemirno in nestalnost prvih let jo je zaznamovala za vse življenje. Istega leta, ko se je rodila, so njeno mamo zaprli, oče je izginil, Berto pa so predali v varstvo stari mami. Po vrnitvi iz zapora se je njena mama ponovno poročila in skupaj so se preselili v Borovnico. Po končanem sedmem razre-

du osnovne šole se je Berta vrnila v Maribor, kjer se je vpisala na Srednjo trgovsko šolo. Leto dni kasneje se je prepisala na mariborsko učiteljsko, se poročila in rodila hčer. Leta 1967 se je vpisala na Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani. Študija na Akademiji ni zaključila, po ločitvi pa se je vrnila v Maribor in se zaposlila kot knjižničarka. Leta 1972 se je ponovno preselila v Ljubljano, kjer se je vpisala na študij srbohrvaščine in knjižničarstva ter se leto kasneje poročila z baletnim plesalcem Zmagom Jelinčičem, s katerim sta dobila sina.

Pod psevdonimom Ivanka Bogolin je leta 1976 v Mladih potih in Tribuni objavila prve pesmi. V naslednjih letih so pesmi izšle tudi v Problemih, Večeru, Dialogih, Naših razgledih in v Mentorju. Objavila je dve pesniški zbirki (*Žabon*, 1979, in *Besede iz hiše Karlstein*, 1988), ki sta vidno izstopali že v času objave, nekaj kratkih zgodb in dramskih tekstov, najbolj pa se je uveljavila z romanoma *Filio ni doma* (1990) in *Ptičja hiša* (1994). Zadnji je večinoma nastal v času njenega bivanja v Jeruzalemu, zanj pa je, kot prva ženska, prejela nagrado kresnik.

Petnajst let je bila igralka v Lutkovnem gledališču Ljubljana, bila pa je tudi ena od ustanoviteljic in igralk v Koreodrami, kjer je bila leta 1984 premierno uprizorjena njena poetična drama *Pogovori v hiši Karlstein*. Štiri leta kasneje je drama izšla kot pesniška zbirka z naslovom *Besede iz hiše Karlstein*. Kot igralka je sodelovala pri nekaterih slovenskih filmih (*Prestop*, 1980, *Ljubezen*, *Ovni in mamuti*, 1985, *Veter v mreži*, 1989, in *Ko zaprem oči*, 1993), v gledališču pa je bilo njeno delovanje vezano predvsem na Koreodramo in LGL. Leta 1986 je prejela nagrado Borštnikovega srečanja za vlogo Agate Schwarzkobler.

Umrla je leta 1997 v Ljubljani.

Berta Bojetu - Boeta pisateljica žarečih oči in besed

Ob smrti Berte Bojetu besede odpovedo. Kako razumeti nedoumljivo dejstvo, da Bertinih žarečih oči več ni?! Celo mi, njeni bratje in sestre po persusu, smo povsem nemočni, da bi izrazili vso grozo prezgodnjega slovesa ene izmed najlepših duš, kar jih je kdaj hodilo po teh krajih.

Literarna usoda Berte Bojetu dokazuje, da se nove umetniške vrednosti vselej porajajo na robu obstoječega in uveljavljenega vrednostnega sistema. Erotična energija, iz katere je izvirala poetika njene prve pesniške zbirke *Žabon*, je bila s strani ozkosrčne malomeščanske srenje sprejeta malone kot eksces. Ta tragični paradoks je Berto žal nenehno spremljal: tisto, kar je sama vselej počela iz najgloblje umetniške in eksistencialne nuje, so ljudje s plašnicami na možganih in na srcu sprejemali na povsem zgrešen način – kot nekaj škandaloznega.

Tudi njena zavezanost Besedi je bila od vsega začetka do skrajnosti erotična. Jezik je doživljala telesno, kot zrak, ki ga diha, kot svetlobo, ki ji da videti svet, sočloveka in samo sebe. Francoski judovski pisatelj Edmond Jabès je za moto svoje *Knjige vprašanj* postavil paradoksalno resnico: »Ti si tisti, ki pišeš in si zapisan.« Berta je bila zapisana svojemu pisanju. V lastni življenjski usodi, v svoji zapisanosti slovenskemu jeziku je ponovila in strnila tragično usodo svojega ljudstva, »ljudstva *Knjige*«: kakor je bila Judom Beseda edini prostor svobode v večnem izgnanstvu, tako je tudi Berta v literarnem jeziku našla eksil, nevidni, a obenem absolutni otok popolne svobode in avtentičnosti.

Bolj ko se je zavedala svojih judovskih korenin, bolj se je Berta vraščala v slovenski jezik. V tem jeziku je dosegla mojstrstvo ter iz njega izvabila ritme in tone, pomene in sporočila, kakršnih še nismo slišali.

Bertini stavki utripajo kot krvni obtok, kot srce, kot pulziranje želje, ta obsesivni ritem pa bralca vrtoglavo potegne v magijo Besede in zgosti čas v lepo in žarečo jezikovno magmo.

Branje Bertinih romanov zahteva veliko duhovno koncentracijo, za katero je bralec obilno poplačan z globokim, bogatim in čistim estetskim in etičnim doživetjem.

Po navadi je tako, da so močni, v sebi trdni ljudje sebični in do drugih zaprti, medtem ko so odprti in za sočloveka občutljivi ljudje tako ranljivi in labilni, da jih kar naprej premetava po mrzlem svetu. Berta je bila ena izmed redkih osebnosti, ki je združevala veliko osebno moč in odprtost do vseh

drugih, še posebej do šibkih. Bila je v isti sapi trdna in občutljiva, moralno neomajna in velikodušna, neodvisna in zvesta. Nenehno se je razdajala drugim. Mnogi ljudje, ki so imeli v življenju tako ali drugačno smolo, so se opirali na nenavadno zmožnost njenega instinkta za tovarištvo in solidarnost. Razumela je vse in vsakogar, ta silna, skoraj nadčloveška sposobnost sobivanja na način dejavnega sočutja pa je bila najbrž sad mnogih in premnogih bolečih izkušenj v lastnem življenju.

Kje so zdaj nešteti večeri, ki smo jih pri Mikliču predebatirali o čudežu literature, neštete ure, ki smo jih z Berto presmejali?! Kje so njene žareče oči, najbolj žareče oči, ki so se kdaj pri nas smejale?!

Povzeto po: Boris A. Novak, *Pesniška in človeška pot Berte Bojetu, Berta Bojetu Boeta: Prvi mednarodni simpozij, Zbornik predavanj; Mohorjeva 2005, Celovec*

Peš bi morala čez to zemljo, da ji pustim bolečino

Uprizoritev *Besede iz hiše Karlstein* je nastala ob 20. obletnici smrti igralka, pesnice in pisateljice Berte Bojetu - Boeta (leta 2016 je bila 70. obletnica njenega rojstva). Naslednje leto bo minilo 30 let, odkar je izdala pesniško zbirko *Besede iz hiše Karlstein*, ki je na izdajo čakala kar pet let. Leta 1984 je bila namreč krstna uprizoritev *Pogovori v hiši Karlstein* (režija: Damir Zlatar Frey), v kateri so nastopile avtorica sama, igralka Alja Tkačev ter Sonja Kononenko kot dodatni lik Švarcer. Ta predstava je temeljila na poeziji, ki je kasneje v pesniški zbirki izšla razdeljena na tri dele: *Gospod*, *Sestre* in *Hiša* – pod skupnim lirskim subjektom, ki je v dramatizirani predlogi razdeljen na dve telesi, čeprav gre za eno osebo – Jozefino. Silvan Omerzu je za svojo uprizoritev uporabil dramatizirano poezijo avtorice.

V poeziji in celotni poetiki Berte Bojetu besede odzvanjajo v simbole, ki gradijo svet, v katerem je vsak slehernik zaznamovan in nemočen pred svojo usodo ter višjo instanco, ki upravlja z njegovo bolečino in milino. Z Erosom in Tanatosom. Z ljubeznijo in smrtjo. Prav te teme zaznamujejo tudi poetiko režiserja Silvana Omerzua. Besede, ki iz hiše dobesečno uhajajo kot utrinki, ideje, asociativna polja in se potem sestavljajo v zapletene svetove simbolov in pomenov.

Besede iz hiše, hiše, ki je podoba univerzuma, simbol, ki je razumljen kot »ženski«, saj pomeni zavetje, ognjišče. Hiša lahko predstavlja tudi posameznikovo telo, notranje bitje, prostori simbolizirajo razna duševna stanja in razpoloženja. Hiša simbolizira tudi družbeno zaprtost in brezizhodnost. Karlstein je grad na Češkem, ki je bil zgrajen sredi 14. stoletja. Zgraditi ga

je dal Karel IV., rimsko-nemški in češki kralj, cesar Svetega rimskega cesarstva. Za časa nastanka je grad služil predvsem za hranjenje kraljevih zakladov, ki so jih skozi zgodovino večkrat preselili, saj je bil grad oblegan.

Celotna poetika Berte Bojetu vedno obstaja na več nivojih. Prav ta način upesnjevanja pa se zdi edini možen za razdvojenost, ki avtorico spremlja skozi vse življenje. Judinja po očetu, ki jo je zapustil, zaznamovana z materinim odhodom v zapor, kristjanka po materi ... se je vse življenje borila in iskala svojo izgubljeno identiteto. Nikoli judinja, saj judje vero prevzamejo po materi, vendar v nenehnem iskanju svojih judovskih korenin. Boris A. Novak pravi, da si je Berta »ustvarila osebno mitologijo na podlagi nekaj stavkov, ki jih je mati izrekla o očetu«.

Ta razcep in dvojnost v *Besedah* izrazi s tonom žalostink, z invokacijskim govorom, z molitvami, ki s figurami ponavljanja dajejo občutek vsečasnosti in v ritmizirani obredno-himnični govorici priklicujejo starodavnost mita in mitsko časovnost. Besede, skozi katere govori, se ponavljajo, vendar odzvanjajo vsakič v drugačnem kontekstu. Gospod, ki lahko pomeni Gospoda v verskem smislu, se v besedah »napel si mi telo, moj gospod« bere skozi eros. Isto dvojnost lahko zaznamo v besedah brat, sestra, deček. Z arhetipskimi poimenovanji avtorica v svojo poezijo vnaša primarnost človeškega čutenja, telesnost, ki pa zaradi lepote jezika ne ostane samo pri tem. Ponavljajoč simbol skozi vsa njena dela je tudi ptič, ki ga prav tako uporablja na dveh nivojih: kot simbol svobode in brezmejnosti, a večinoma pomeni prav obratno; gre za simbol zaznamovanosti, nečesa, kar te določa, omejuje: »težko je dati dečka in vzeti ptiča«. Če deček v uprizorjenih pesmih kaže na čas pred zaznamovanostjo, čas pred določitvijo in čas nedolžnosti, je ptič vse tisto, kar pride potem.

Besede so most med Bertino zgodnjo poezijo in kasnejšimi romani. Tudi to njeno delo opozarja na problem patriarhalnega reda v družbi. Jozefini na obreden način, skoraj preko iniciacije, potujeta po postajah svojega notranjega sveta in preko lastnega žrtvovanja razkrivata, da v svojo hišo vabita ubijalce, tiste, ki morijo. Njun jaz potuje po treh postajah – preko gospoda, nedolžnosti, do zavedanja lastnega telesa do tretje postaje, ki pomeni zaznamovanost, saj v Jozefinino hišo ljudje prihajajo in iz nje odhajajo. Jozefina živi v svetu, v katerem je popolnoma sama in nemočna nad svojo usodo; ta svet ne ponuja in nikoli ne bo ponujal nikakršne katarze ali očiščenja: »peš bi morala čez to zemljo, da ji pustim bolečino«.

Brina Klampfer

SILVAN OMERZU

režiser in avtor likovne podobe

Silvan Omerzu je režiser, slikar in lutkovni umetnik, rojen leta 1955 v Brestanici. Po študiju na Pedagoški akademiji v Ljubljani se je zaposlil v Lutkovnem gledališču Ljubljana. Leta 1983 je v Pragi končal specializacijo iz lutkovne scenografije in oblikovanja lutk. Po vrnitvi v Ljubljano je svojo avtorsko poetiko, namenjeno odraslemu občinstvu, najizraziteje uresničil v gledališču Konj, ki ga je ustanovil skupaj z režiserjem Janom Zakonjškom.

Leta 1993 je postal svobodni umetnik, še vedno pa je sam ali v okviru Gledališča Konj sodeloval z Lutkovnim gledališčem Ljubljana, Lutkovnim gledališčem Maribor, z Gledališčem Glej, Cankarjevim domom in Slovenskim mladinskim gledališčem.

Med letoma 1994 in 1996 je redno sodeloval z osrednjim lutkovnim gledališčem Minor v Pragi. Poučeval je na Gledališki in lutkovni šoli v Ljubljani ter likovno urejal revijo *Lutka*, ukvarjati se je začel s slikarstvom, grafiko, risbo, ilustracijo, keramiko in oblikovanjem plakatov ter eksperimentirati z materiali, kot so les, predivo, kovine ...

Redno sodeluje z Lutkovnim gledališčem v Ljubljani, kjer je na oder postavil številne odmevne uprizoritve, med najodmevnejše zadnjih let sodi *Ostržek* (2015), za katero je ustvaril likovno podobo, scenografijo in kostumografijo, izdelal je lutke ter predstavo tudi zrežiral. Uprizoritev je leta 2015 na Bienalu lutkovnih ustvarjalcev Slovenije dobila nagradi za animacijo in za avtorsko glasbo.

V Lutkovnem gledališču Maribor je prav tako pustil pečat z izjemnimi in likovno dovršenimi uprizoritvami: *Salto mortale* (2012), *Zlata ptica* (2014), *Sanje o zvezdi* (2016).

Režiral je tudi v Slovenskem mladinskem gledališču in gledališču Glej, sodeloval pa je tudi pri mnogih zunajinstitucionalnih projektih.

Ukvarja se tudi s knjižno ilustracijo. Med letoma 1994 in 2013 je ilustriral 17 knjig za različne založbe, hkrati pa je tudi stalni sodelavec revij *Cicido* in *Ciciban*.

Za svoje delo je prejel petnajst mednarodnih in dvanajst nagrad v Sloveniji, med njimi nagrado Prešernovega sklada.

BRINA KLAMPFER dramaturginja

Brina Klampfer je leta 2014 diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani, smer primerjalna književnost in literarna teorija, trenutno pa zaključuje po-diplomski študij. V gledališki prostor je najprej vstopila preko dramskega pisanja; je namreč ena izmed ustanoviteljic dramske skupine na Filozofski fakulteti, kjer so študentje pod mentorstvom Vinka Möderndorferja, Drage Potočnjak in Borisa A. Novaka pisali dramska besedila. Pisala je za portale Sigledal, Airbeletrina, LUD Literatura ter delala na festivalih Borštnikovo srečanje in Mladi levi. Organizirala je večletno serijo literarnih večerov Mini večeri (v Mini teatru), bila ustanoviteljica in urednica oddelčne revije Ocvirk, soustanoviteljica Društva študentov primerjalne književnosti in Društva KUD Krik, kjer je trenutno tudi predsednica. V okviru Via Negativa Lab, ki ga vodi Bojan Jablanovec, je ustvarila samostojni performans *Psica*. Kasneje se je posvetila gledališki režiji in režirala predstave *Pika Nogavička*, *Prst*, *Plešasta pevka*, *5fantkov.si*, *Glej, vitki študent*, *Druge*, *Šifra: sam zase*. Za predstavo *Glej, vitki študent* je na festivalu Vizije 2017 prejela nagradi za celovit avtorski pristop ter za najboljšega igralca. Sodelovala je pri projektih v različnih gledališčih (kot samostojna dramaturginja ali asistentka režije): SNG Drama, SNG Maribor, Mini teater, Gledališče Glej, MGL in Šentjakobsko gledališče. Organizira večletno delavnico dramskega pisanja Vzkrik in festival dramskega pisanja Vzkrik. Trenutno v gledališkem prostoru deluje kot režiserka, dramaturginja, performerka in producentka.

BOJANA ŠALJIĆ PODEŠVA avtorica glasbe

Bojana Šaljić Podešva se je rodila v Mariboru leta 1978. Po končani Srednji glasbeni šoli v Mariboru se je vpisala na Akademijo za glasbo v Ljubljani, kjer je zaključila študij kompozicije. Študij je nadaljevala na Dunaju, in sicer na Univerzi za glasbo in upodabljajočo umetnost, kjer je študirala elektroakustično glasbo v letniku Dietra Kaufmanna.

Že v času študija so bila njena dela predstavljena na številnih domačih in mednarodnih festivalih, zanje pa je bila tudi večkrat nagrajena, med drugim s študentsko Prešernovo nagrado. Tudi kasneje je bila večkrat nagrajena doma in v tujini; leta 2007 pa je prejela nagrado na 10. festivalu slovenskega filma za glasbo v filmu *Otroci s Petrička*.

Povabljena je bila na rezidence v Francijo, Nemčijo in na Švedsko.

Od leta 2003 deluje kot svobodna umetnica ter je članica Društva slovenskih skladateljev, pogosto pa ustvarja na področju filma in gledališča.

O svojem delu in glasbi meni: »*Moje poslanstvo je omogočiti rojstvo neki Glasbi, ki si želi pobarvati košček tega sveta. Načine za to iščem s potapljanjem v Zvok, ki ga oblikujem in ki oblikuje mene; čisto fizično in z energijo, ki jo nosi. Zato ustvarjam največ elektroakustično glasbo: fiksno izdelane večkanalne skladbe in skladbe, ki vključujejo obdelavo zvoka v realnem času. Zelo blizu mi je tudi komorna glasba, ki dopušča neposreden kontakt z izvajalci. Poleg predstavljanja skladb v koncertnih situacijah me privlači glasba kot del plesnega, lutkovnega, dramskega in filmskega gledališča ter drugih avdio-vizualnih projektov.*«

JAKA ŠIMENC oblikovalec svetlobe

Jaka Šimenc že vrsto let deluje na slovenski gledališki in sodobni plesni sceni kot oblikovalec svetlobe. V več kot dvajsetih letih delovanja je kot mojster svetlobe in občasno tudi scenograf sodeloval z mnogimi avtorji – vizualnimi umetniki, režiserji, koreografi in umetniškimi skupinami. Je dolgoletni sodelavec Zavoda EN-KNAP.

Kot avtor se pogloblja v različne oblike gledališča, kot sta gledališče brez igralca in sonorično gledališče. Leta 2005 je kot idejni vodja in soavtor skupaj z Alešem Mustarjem in v sodelovanju s Samom, Juretom Vlahovičem in Nejcem Sajetom ustvaril odrski projekt *16 obratov*, leta 2011 pa v sodelovanju z Barbaro Bulatovič in Alešem Mustarjem predstavo *Feng šus* v gledališču brez igralca, ki se spogleduje s praksami gledališča objektov. Kot zadnjega izmed avtorskih projektov je uprizoril otroško svetlobno predstavo *Mavrica*, ki je bila premierno uprizorjena septembra 2015. Zadnji dve leti s koreografkinjo Andrejo Rauch v okviru delavnic *Kiparjenje v prostoru in času* raziskuje odnos med gibom, prostorom in svetlobo. Značilnost njegovih avtorskih projektov je suspenz igralske prezenca in raziskovanje izraznih možnosti podpornih elementov v gledališču.

Jaka Šimenc je že vrsto let dejaven tudi na področju izobraževanja tehničnih in oblikovalskih poklicev v gledališču.

